

»Skamm fái flokkurinn, ið annars fyrir liberalismuna sum merki i skjoldri sínum, at hann góðtekur framferð stavnansins.

Elting av øðrvísi hugsandi er framd soleiðis, at tað óhugnaliga minnir um framferðina i tí landi eystan tjaldið, sum hann heldur upp sum ræðumynd fyrri okkum.

Eins og gyðingar, i hvussu so er fram til 1933, á tilíkan hátt fylti Adolf Hitler við ræðslu, at tankin um teir eltu hann sum marra, bæði á nátt og degi, so tykist ótti stavnansins fyrri sosialismu ikki at vera minni.

M. a. soleiðis tekur Niels Juel Nolsøe til orða i hesi greinini, ið hann hevur valt at kalla »Hugleiðingar«.

tals hermenn hövdu, sum á vígvøllinum vóru búnaðir frá unglíngi til mans hesi somu 6 árin, og nú komu aftur til heimlandið, til eitt samfelag, sum ikki hevði brúk fyrri teimum, tí tey ár, sum vanliga skuldu hava verið læruár, hövdu teir verið noyðdir at liggja á vígvøllinum og dripið fyrri ikki sjálvir at verða dripnir. Men broytingin hjá okkum var ikki so trupul. Vit vóru komnir til tey ár, har lærutiðin kundi byrja fyrri teir, sum hövdu hug.

Men so litisverd svørðini liggja har, so eru tey tó við til at umboða eitt tíðarskeið i søgu okkara, sum var søga við lit.

Saman við svørðunum liggur eisini undir væðingini eitt annað minni frá bardagaárunum: jólatræið, tað træið, sum var nýtt øll jólini i bardagaárunum. Enn er grønt pappir vavt um greinarnar. Ikki kundu vit vita, at jólini 1944 skuldu verða tey seinastu krígsjólini. Tí bleiv træið lagt upp á loftið aftur, til nýtslu eini komandi jól, men tá var friðurin komin, og træið varð liggjandi.

Tankarnir leita víðari frá hesum gamla træi. Árstíðin er myrk, adventin er komin, og tú kemur at hugsa um jólini og heilt náttúrliga um kirkjuna, ikki bert sum tað stadið, sum eigur at vera miðepílin i jólahaldinum, men um hana sum stovn.

Við tí i huga, sum hendir i londunum uttan um okkum, eitt nú i Danmark: tær ný-átrúnaðarligu røslurnar, sum ganga fram við stórar ferð, meðan kirkjurnar tømast, so má stóða teirra sigast at vera álvarssom.

Vit fylla tó okkara kirkjur enn. Men ein danskur kirkjusegumaður sigur i einari bók soleiðis, at tað er ein spurningur, um ikki kirkjan hevur mist týðning sín sum stadið har menniskju, við at lurta eftir Guds orði, fara styrkt av stað aftur, men heldur er vorðið stadið, har skundmikil, yvirstressaði menniskju, i nútíðarsamfelagnum, leita inn fyrri at taka sær av lottum eina løtu, tí her verður einki kravt av teimum. Tí heilaga Andanum hava so i stadið tær karismatisku røslurnar, sum vit eisini hava nakrar av her hjá okkum, tikið við. Hetta eru álvarssom orð.

»Per aspera ad astra« var eitt rómverskt orðatak, og trongur var vegurin og liðingarnar nógvur, bæði fyrri tað rómverska fólkið og tey fólksløg, sum teir lögdu undir seg, áðrenn ríkið stóð i fullum blóma. Og sama var eisini manna-gongdin, áðrenn vit finga okkara luthersku — evangeliskur kirkju.

Tann æviga sannleika hava menniskju altíð tráað eftir at kenna. Men til trúbotina var tann katólska kirkjan, sum gjørði av, hvat hesin sannleiki var, hvussu heimsmyndin sá út, og hvat virði, ið menniskja hevði.

Trúbotin lóysti hetta haftið, væl hjálpt av tí hugsjónarliga rákinum, humanismuni, sum tók seg upp um somu tíð, og hvørs tignarligasti umboðsmaður var Erasmus av Rotterdam, sum livdi frá 1466 til 1536.

Erasmus og Luther vóru samtíðar-

menn og vóru eisini samdir i nógvum. Og báðir lögdu teir sjógv millum seg og katólsku kirkjuna, hvørs rangu læru, avlátshandil og tilbiðjan av halgimyndum teir ikki kundu taka við.

Men meðan Luther segði, at menniskjað var glatað og bert kundi verða frelst av Guds náði, og vildu tey ikki trúgva hesum við góðum, so mátti tað gerast við svørði i hond, so vildi Erasmus vera við at menniskjað, umframt at hava eitt virði i sjálvum sær, eisini hevði ein frian vilja, hevði evnini til at skilja millum tað illa og tað góða, og at kunna liva liv sitt á ein tilíkan hátt, at tað fekk ta góðu lønina hinumegin. Átrúnaður og politisk áskoðan var als ikki nakað, sum skuldi trýstast inn á menniskju.

Humanisman legði stóran dent á hetta: tollyndi, virðing fyrri teirri einstøku menniskjuni, fyrri frælsu hugsan og meting einstaklingsins, og at fleiri vegir, enn tann ein sjálvur hevði søkt, kundu leiða fram til sannleikan.

Luther kunngjórði sínar 95 tesir i 1517, á kirkjuhurðini i Wittenberg, og stríðið tók seg upp millum hann og katólsku kirkjuna. Humanisturin Erasmus hevði vónað, at Luther ikki fór so harðliga fram, tí hann, Erasmus, trúði uppá at tankar humanismunnar, sum frá leið, vildu finna rúmd i kirkjunni, so at tann reina, kristna læran aftur fór at verða boðað.

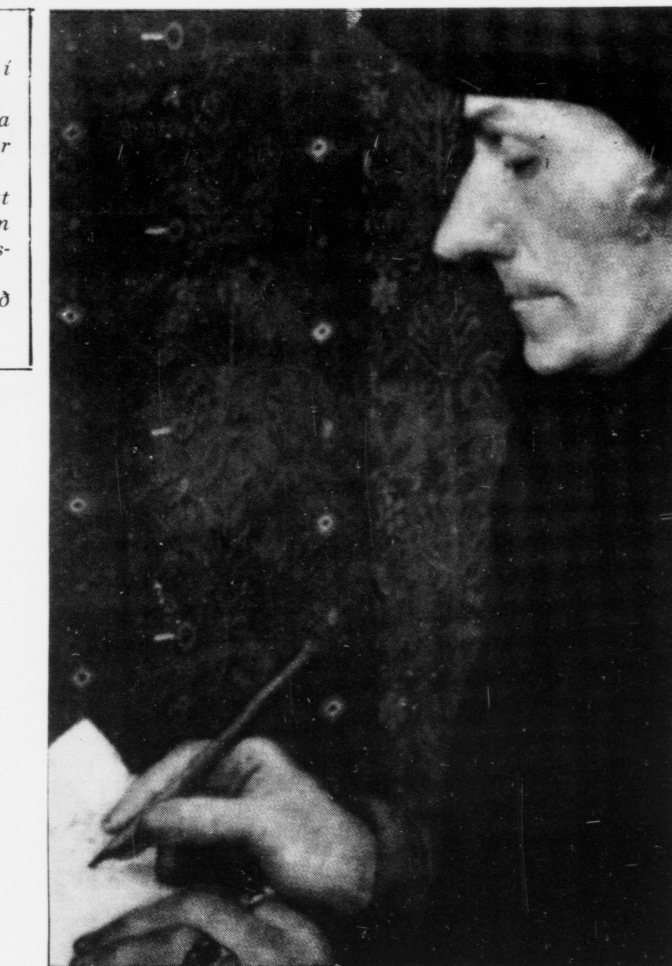
I tí stríði, sum tók seg upp, hevði ein humanisma sum Erasmussar ongan møguleika, sjálvt um tað vóru fleiri, sum tóku til orða, fyrri at verja átrúnaðarligt tollyndi og frælsi.

Hann var ein vónsvikin maður síni seinastu ár. Vón hansara um, innanfrá, at reinska kirkjuna, sum var við at kvalast, og at fáa fram aftur tann Kristus, sum var fjaldur undir dogmatiskum lærusetningum, var brostin. Hann vildi verið góður maður at havt i parti við sær, og honum varð tí eisini boðið høgt starv sum kardinalur, av katólsku kirkjunni, men heimsborgarin, humanisturin og kosmopoliturin Erasmus fór ikki i part við nøkrum, hann varð verandi frælsur maður.

Sorgarleikurin fyrri humanismuna var nokk tann, at hugskotini, hon bygd á, vóru stór nokk, men ikki tey menniskju hon var kunngjórð fyrri. Dreymurin um, at allir mótsetningar skuldu loysast upp, og at tollyndi millum tjóðir, um øll landamærk, skuldi gerast veruleiki, bleiv einans ein utopi.

Sambært allýsingina (definitionina), fyrri humanismu, so má alt, sum eitur ideologiir vera bannlýst úr mannaheiminum. Og tað er langt ífrá veruleiki. Mótvegis hesum standa tær humanistisku hugsjónirnar sum nakað vakurt, og tað heimssamfelag, Erasmus droymdi um, sum tað eydnurika samfelag, samtíðarmaður hansara, ríkiskanslarin og humanisturin Thomas Moore, greiðir frá, i bók síni Utopia.

Thomas Moore var næsti maður Henriks 8., enska kongin. Standurin var ringur i Englandi tá. Bøndur i túsundatali

Erasmus av Rotterdam, ið livdi frá 1466 til 1536, var ein av tignarligastu umboðsmonnum fyrri tí hugsjónarliga rákinum, ið nevndist humanisma

vórðu ríknir, við familjum teirra, frá gørdunum, sum stórnarmenninir so tóku. Men smámenninir, sum vóru ríknir frá hús og heimi, og nú gingu og biddaðu á vegunum, vórðu, av kongsins monnum, tiknir sum landastrok og hongdir. I túsundatali hingu fólk i trøðunum. Um 70000 menniskju segdust, i stjórntíð Henriks 8., at vera tikin av døgum á henda hátt.

Við hesi ræðuligu støðu i huga skrivaði Thomas Moore bók sína »Utopia«: um tað fyrmyndarliga samfelagið, um tað, sum ongastaðni er.

Og 300 ár áðrenn Karl Marx skrivaði verkið »Das Kapital«, hevði Thomas Moore longu evnað til grundsjónarmiðini fyrri tí socialistiska samfelagnum, einum samfelag, har stættarmunur var eitt fullkomiliga ókent heiti og ikki, sum nú i Ruslandi, har tað er ein »intellektuell klikka«, sum stýrir fæloysingunum.

Egna liv Henriks 8. var ikki fyrmyndarligt. Hann var 6 ferðir giftur. Triggjar konur koyrði hann frá sær, tvær læt hann hálshøgga, tann sætta livdi hann av.

Moore kundi á ongan hátt samtykka stjórnarhátti kongsins. Millum annað tí var hann skýrdur landasvikjari og eisini hálshøgður.

Ein kann so kanska siga, at alt hetta prátið um humanismu er alt ov kensluborið, romantískt og veruleikafjart, til at tað kann finna rúmd i okkara veruleika. Men við henni i baksýni og við at hava i huga, at tað eru meginreglur hennara, sum eru aðaltátturini i einari demokratiskari stýrisskipan, so siggja vit skjótt, við eini samanbering, at av

ávísam flokki, við stavnmanni sínum á odda, er her á landi farið fram á tilíkan hátt, at tey demokratisku grundsjónarmiðini eru skúgvad fullkomiliga til vikis. Elting av øðrvísi hugsandi eru framd soleiðis, at tað óhugnaliga minnir um framferðina i tí landi eystan tjaldið, sum hann heldur upp sum ræðumynd fyrri okkum. Eins og gyðingar, i hvussu so er fram til 1933, á tilíkan hátt fylti Adolf Hitler við ræðslu, at tankin um teir eltu hann sum marra, bæði á nátt og degi, so tykist ótti stavnansins fyrri sosialismu ikki at vera minni.

Men elting av øðrvísi hugsandi eystan jarntjaldið og elting her hjá okkum, hvar er munurin? Og hvussu átti ein so ikki at skýrt tilíkt?

Har er eitt ódámligt, latent lyndi til staðar. Ein kann væl imynda sær, hvat úrslitið hevði verið, um tilíkt lyndi kundi ment seg undir øðrum fortreytum. I Ruslandi hevur tann »intellektuella klikka« alt »systemið« aftanfyrri seg. Her hevur stavnamaðurin bert flokkin, og skamm fái flokkurinn, ið annars ferir liberalismuna sum merki i skjoldri sínum, at hann góðtekur tilíka framferð.

Niels Juel Nolsøe